

POMM1083

Suomen kielen ja kirjallisuuden pedagogiikka (5 op)

Oppijoiden tekstiympäristöt
Päivi Torvelainen

Kuvat Pixabaystä

Tänään tavoitteena

- selventää omien tekstin tuottamistaitojen sekä kirjallisuuden tulkintataitojen arviointiin liittyviä asioita (jos tarpeen)
 - Saada ideoita oppilaiden tekstiympäristöjen käyttöön koulussa
 - oppiminen autenttisten tekstien avulla
 - oppijan identiteettityö
 - toimijuuden tukeminen
-

1. Kirjoita Wilma-viesti 1A-luokkasi lasten vanhemmille.

Olette jakaneet kollegoittesi kanssa 1. luokan oppilaat lukutaidon mukaisesti kolmeen ryhmään. Ryhmäjako perustuu Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen KARVIN raporttiin (ks. oheinen kuva), jossa on selvitetty lasten lukutaitoa 1. luokan alkaessa. Osa vanhemmista kyseenalaistaa jaon. Nämä vanhemmat ovat laittaneet kiivaita Wilma-viestejä sinulle ja muille 1. luokkien opettajille sekä vedonneet rehtoriin. Tehtäväsi on viestissäsi perustella lukutaidon tasojen mukaista jakoa.

Lue katkelma J. Palacion nuortenkirjasta *Ihme* (minäkertoja August, jolla on fyysinen poikkeavuus; katkelmat koulusta, jonne August lähtee 10-vuotiaana käytyään sitä ennen kotikoulua), Pedanetissa <https://peda.net/id/8a752b40a2b>.

1 Pohdi, mitä katkelma kertoo a. päähenkilön sosiaalisista suhteista ja b. päähenkilön suhtautumistavasta omaan poikkeavuuteensa.

2 Millä fiktiivisen tekstin keinoilla sosiaalisten suhteiden kuvauksia ja suhtautumistapaa poikkeavuuteen kirjassa luodaan?

Omien taitojen arviointien taustat

Mihin kiinnittää huomiota ja missä kirjoittamistaidon tai -prosessin vaiheessa?

(Koottu Mirja Tarnaselta)

- Tehtävänannon noudattaminen
 - tehtävänannon mukainen tekstilaji ja raja
- Sisältö / kirjoittajan ajatukset
 - sisällön ymmärrettävyys, relevanttius, johdonmukaisuus, tekstilajin vaatimat piirteet, esim. perustelujen kattavuus
- Jäsenty/rakenne/käsittely
 - tekstin rakenne (kappalejako), sidosteisuus ja tarkoituksenmukaisuus
 - otsikon sopivuus
- Kieli
 - sanojen taivutus, lauserakenteiden käyttö, viittaukset, sanaston käyttö (osuvuus, tarkkuus, laajuus), fraasit ja idiomit
- Tilanteeseen sopivuus ja tyyli
 - kirjoittajan ääni ja sen viestisyys
 - myös tekstilajikohtainen tyyli, esimerkiksi muodollisuus- ja kohteliaisuusasteen osoittaminen
- Kielenhuolto/oikeinkirjoitus/konventiot
 - mm. oikeinkirjoitus, asettelu ja käsiala

Kirjallisuuden opetuksen suuntaukset

Kaanon

**Elämyksellinen
lukeminen**

**Analyyttinen
lukeminen**

Kaanonit kirjallisuuden opetuksessa

(Kauppinen 2010; Fleming 2007; Pieper 2006)

- Perustellaan yhteiskunnan toimivuudella ja demokratialla: kaanontekstien opetuksella taataan kaikille oppilaille pääsy yhteiskunnan arvoteksteihin, taataan kansallisen kulttuuriperinnön helmien säilyminen ja sosiaalistetaan oppilaat länsimaisen kulttuuriin.
- Synnyttää käsityksiä niin sanotusta hyvästä ja huonosta kirjallisuudesta , mikä pahimmillaan rajaa pois oppilaan omaa tekstimaisemaa ja oppilaalle itselleen tärkeitä tekstejä.
 - Äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa tavoitteeksi asetetaan mm. oppilaan identiteettityön tukeminen. Jos oppilas ei voi tuoda kouluun tai käsitellä koulussa itselleen merkityksellisiä tekstejä, rajoitetaan koulussa tällöin hänen identiteettityötään – Kaanonopetusta onkin kritisoitu 1970-luvulta
- Toki kaanonkin voi olla rohkaiseva ja innostava: niin kutsuttu demokraattinen kaanon pitää sisällään muun muassa yhteisten kirjallisuusvalintojen tekemistä ja neuvottelevan otteen opetuksessa. Demokraattiseen kaanoniin kuuluu sekä kansallisia että monikulttuurisia tekstejä, ja se tarjoaa mahdollisuudet monipuoliseen, lukuprosessia kehittävään sekä sisältölähtöiseen kirjallisuuden opetukseen.

Elämyksellinen lukeminen

(ks. esim. Kauppinen 2010; Langer 1995; Linnakylä & Sulkunen 2005)

- elämyksellisyyttä korostavat menetelmät sitouttavat oppilasta lukuharrastukseen
- pitää sisällään mm. haasteellisuudessaan ja vapaavalintaisuudessaan sopivat kirjallisuusvalinnat, oppilaiden omien tekstivalintojen arvostuksen sekä lukuilon ja -nautinnon mahdollistamisen
- perustuu oppilaan sisäiseen motivaation, ja opetuksessa siihen voidaan luontevasti liittää yhteistoiminnallisia työtapoja
- opetussuunnitelmissa myös oppilaan kasvuun ja kehittymiseen liittyviä tavoitteita, sillä elämyksellisessä lukuprosessia oppilaan katsotaan käsittelevän tunteitaan, elämyksiään ja kokemuksiaan. Lukemisen katsotaan tällöin auttavan oppilasta myös kehittämään persoonaansa ja avartamaan maailmankuvaansa
- Langerin (1995) mukaan elämyksellinen lukuprosessia jakaantuu neljään mielensisäiseen vaiheeseen, jotka eivät välttämättä etene lineaarisesti.
 1. lukija pyrkii pääsemään tekstiin sisälle kaikin mahdollisin keinoin ja rakentaa siten omaa mielikuvaansa tekstin maailmasta.
 2. prosessia syvennetään tulkitsemalla
 3. tulkintoja ja lukukokemuksia verrataan omiin aikaisempiin kokemuksiin ja aiempiin tietoihin -> kolmas on merkityksellinen lukijan sisäisen motivaation ja lukuharrastuneisuuden ylläpitämisen kannalta, ja onkin syytä pohtia, onko opetuksessa riittävästi aikaa juuri sen tason prosessoinnille
 4. reflektiovaihe, jossa kaikkea koettua puntaroidaan vielä uudelleen
- uudenlaisen ymmärryksen tavoittelu mm. yhteisöllistä lukukokemuksen ja toisten esittämien tulkintavaihtoehtojen avulla
- tarjoaa mahdollisuudet aitoon dialogiseen opetukseen, jolla puolestaan voitaisiin parantaa jopa paljon puhuttua kouluviihtyvyyttä.

Analyyttinen lukeminen

(ks. esim. Kauppinen 2010; Kouki 2010)

- lukeminen **käsitteiden mukaan tehtävää analyysiä** sekä **tulkintaan perustuvaa lukemista**, toisaalta luettaessa etsitään merkityksiä erityisesti fiktiivisille teksteille
- syntyi 1970-luvulla vastavaikutuksena opetuksen tulkintapainotukselle, joka oli puolestaan syntynyt kaanonin ja elämyksellisen opetuksen myötä.
- perustuu kirjallisuusanalyysin käsitteiden ja lajiluokittelujen käyttöön
- irtiottona perinteiseen kirjallisuushistoriaan korostaneeseen opetukseen
- Käytettävät käsitteet ja lajijako pääjakoon ja eri lajityyppeihin tulevat opetussuunnitelmista
 - käsitteistön taustalla on lukuisia eri kirjallisuuden tutkimuksen suuntauksia, mikä haastaa oppilasta käsitteiden omaksumisessa.
- Tutkimusten mukaan opetussuunnitelmat ja oppimateriaalit haastavat analyyttisen opetuksen osuuksissaan opettajan kirjallisuuden pedagogiikan hallinnan, sillä opettajan tulisi pystyä motivoimaan oppilaat lukijoina aktiiviseen analyysityökalujen käyttöön.

yhteinen näkemys koulussa opetettavista kirjallisuustieteellisistä käsitteistä: muun muassa käsitteet aihe, juoni, kertoja, pää- ja sivuhenkilö, miljöö, tapahtuma-aika, symboli, motiivi ja teema toistuvat lähes kaikissa oppimateriaaleissa sekä opetussuunnitelmissa.

Opetuksen lähtökohtana oppilas tekstimaisemineen?

"Opetuksen tavoitteena on tutustuttaa oppilaat mahdollisimman monipuolisesti erilaisiin, oppilaiden ikäkautta ja kiinnostusta vastaaviin teksteihin, mutta samalla huolehtia siitä, että oppilaiden arjessa kohtaamien tekstilajien kirjo laajenee ja syvenee. Tarkoituksena on myös laventaa tekstikäsitystä niin, että oppilaat tutustuvat myös monimuotoisiin teksteihin ja ymmärtävät, että kielen lisäksi myös tekstin visuaaliset ja audiovisuaaliset piirteet rakentavat merkityksiä"

"Oppilaan arjen kieli- ja tekstitaitoja laajennetaan niin, että he saavat valmiuksia havaintojen ja ilmiöiden käsitteellistämiseen, ajattelunsa kielentämiseen ja luovuutensa kehittämiseen."

"Keskeisiä motivaatiotekijöitä äidinkielen ja kirjallisuuden oppimisessa ovat opittavien asioiden merkityksellisyys oppilaille ja osallisuuden kokemukset."

(POPS 2014)

- Tehtävän tavoitteena on oppia käyttämään oppijoiden oman tekstimaailman tekstejä opetuksessa

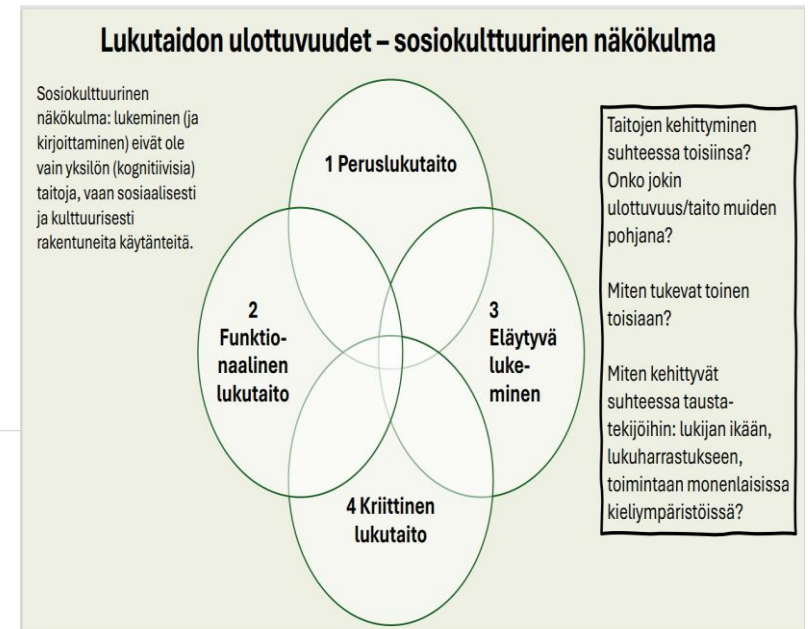
- 1. Etsi alakouluikäisen tekstimaailmaan kuuluva teksti, jota voisi käyttää jonkin suomen kielen ja kirjallisuuden oppimistavoitteen saavuttamiseen/sisällön opettamiseen. Varustaudu tapaamisen siten, että teksti on sinulla käytettävissä tunneilla.
 2. Tee itsellesi muistiinpanot siitä, minkä tavoitteen saavuttamiseen/sisällön opettamiseen tekstiä voisi käyttää. Pohdi myös, mitä haasteita ja mahdollisuuksia tekstin käyttö tuo opetukseen.

Jos alakouluikäisen tekstimaailma tuntuu vieraalta, niin tutustu moduulin 2 tehtävän 7 "Ymmärryksen lisääminen mediaailmiöistä ja monilukutaidon pedagogiikka" materiaaleihin. Sen alkuun on listattu mahdollisia mediaympäristöjä, joissa alakouluikäiset lapset saattavat toimia tekstien parissa. Huomaa laaja tekstikäsitys.

- Esitelkää tuomanne tekstit sekä ideanne.
 - Valitkaa niistä yksi teksti ja idea, jota lähdette kehittämään eteenpäin.
 - Tehkää pedagoginen sovellus pääpiirteissään (luokka-aste, opsin tavoite ja sisältö + konkreettinen tavoite, toiminta ja arviointi)
 - Jos meillä on aikaa, niin esitellään suunnitelmat.
-
- Katsokaa seuraavat diat inspiraatioksi, millaista pedagogiikkaa harjoitatte.

Aiemmin opittua tekstien tulkitsemisesta

Lukutaidon osia/tasoja kognitiivisen näkökulman mukaan (Grünthal 2020, Kauppinen 2010)

• Tekninen lukutaito/dekoodaus (mekaaninen lukutaito)

- Kirjain-äännevastaavuus, kirjainten yhdistely ja purkaminen -> merkitykset
- Sanatarkka lukeminen (yksityiskohdan muistaminen)

Sujuva lukeminen -> sujuvuuden harjoittelu

• Ymmärtävä lukutaito

- Pystyy kertomaan omin sanoin lukemastaan

• Erittelevä lukutaito

- Pystyy näkemään yksityiskohdat suhteessa kokonaisuuteen ja tekemään päätelmiä tai vertailuja (syy-seuraussuhteet)

• Tulkitseva lukutaito

- Ymmärtää tekstin symbolisia tasoja ja kielen tyylikeinoja, täyttää tekstin aukkoja

• Arvioiva, kriittinen lukutaito

- Pohtii tekstin sisältöä suhteessa muuhun asiasta saatavilla olevaan tietoon, arvioi tekstin kirjoittajaa, julkaisumuotoa ja -foorumia -> tekstin tiedon kyseenalaistaminen tarvittaessa

• Luova lukutaito/ soveltava lukutaito

- syntyy uusia ajatuksia ja vaihtoehtoisia toimintatapoja

Vertaisryhmän tuki

Opettaja ohjaajana/ mallintajana

Limittäisyys, lomittaisuus

Mitä kirjoittaminen on?

(Luukka, M. 2004. Tekstejä, luovuutta ja prosesseja tiivistänyt Inka Mikkonen; Myllyntausta, S. & Routarinne, S. 2020. Sanahanat auki. Ideoita ja innostusta kirjoittamiseen.)

TAITOA (PERINTEINEN OPETUS)

- Autonominen teksti- ja kielikäsitys
- Yksilöllinen taito
- Tekstien korjaus ja kieliasun kommentointi
- Hyvä teksti kieliopillisesti korrekti ja sisällökäs
- **Ope keksii tehtävät, korjaa valmiit tekstit ja antaa palautteen.**

LUOVUUTTA

- Yksilöllinen itseilmaisuus
- Teksti syntyy luovan prosessin kautta
- Tavoitteena löytää oma persoonallinen tapa kirjoittaa
- Ideointi ja vapaa ilmaisuus
- **Ope luo mahdollisuuksia sekä kannustavan ja positiivisen ilmapiirin**
- **Ope ei anna otsikoita, aiheita, malleja eikä sääntöjä.**
- Lähestymistavalla ei selkeitä teoreettisia periaatteita eikä konkreettisia työkaluja esim. kehittävän palautteen antamiseen

TAPAHTUMASARJA (PROSESSI)

- Systemaattinen ohjaus ja kirjoittamisen alaprosessien harjoittelu
- Tärkeintä oppijan aktiivinen rooli ja ryhmässä työskentely
- Toimintaprosessien tuloksena syntyy teksti
- Kognitiiviset prosessit
- Tavoitteena tiedostua omasta kirjoitustavasta ja opiskella erilaisia tekstintekokäytänteitä
- **Ope toiminnan ohjaaja, tuki ja palautteenantaja.**
- Päävastuu oppilailla yksin ja ryhmässä
- Palautetta annetaan prosessin eri vaiheissa

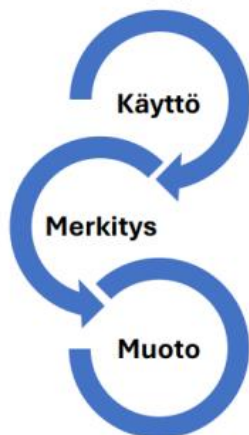
TEKSTILAJEJA (GENREPEDAGOGIIKKA)

- Tekstien ja kirjoittamisen sosiaalinen, yhteisöllinen ja kulttuurinen luonne
- Kulttuuriset tekstikäytännöt
- Tekstit ovat tapoja osallistua yhteisöjen toimintaan
- Tekstikäytänteiden oppimista
- Aidot ja oikeat viestintätilanteet
- Tekstianalyysi opetuksen perustana
- Kielellisen tietoisuuden herättely
- Hyvä kirjoittaja hallitsee monipuolisesti yhteisönsä puhutavat
- Integrointi
- **Open rooli tekstikäytänteiden mallintaja.**

YHTEISTYÖTÄ JA KOHTAAMISIA

- Kirjoittamisella on tarkoitus.
- Opettaja on yksi toimijoista.

Funktionaalinen tapa opettaa kielioppia

1. Valitaan oppilaalle merkityksellinen, autenttinen teksti

2. Tekstin merkityksen ja sosiaalisen kontekstin avaaminen

- Kuka puhuu? Missä? Kenelle? Miksi? Mikä tehtävä tällä tekstillä on?
- Mitä tästä itse ajattelen?
- (Ymmärtävä ja kriittinen lukutaito ennen tuottamistaitoa.)

3. Ohjataan havainnoimaan kielen ilmiötä

- Tekstin kokonaisrakenne
- Mitä kielellä ilmaistaan? (houkutellaan, käsketään, tiedotetaan, vaaditaan, lohdutetaan...?)
- Miten merkitystä ilmaistaan?

4. Ohjataan tunnistamaan, päättelemään ja kokoamaan säännönmukaisuuksia (=pääsäännöt) fokuksessa olevasta kieliopillisesta ilmiöstä (esim. käskymuoto)

5. Strukturoitua harjoittelua (ei siis lähdetä tästä liikkeelle)

- Mukana käyttökonteksti ja merkitykset (ei vain irtosanoja, lauseita)
- Eri kielitaidon osa-alueet (ei vain kirjoittamista)
- Yksin ja yhdessä

6. Vapaampaa, varioivampaa harjoittelua mahdollisimman autenttisissa tilanteissa

Tulkinnoista ja havainnoista
keskustellaan
Tulkintojen jakaminen monin
eri tavoin – sallivuus erilaisissa
tulkinnoista

Tekstien tulkitseminen ja kielitietoisuus

Aluksi

- Millainen olo tekstistä tulee?
- Mitä tämä teksti yrittää tehdä minulle?

Tekstin tausta

- Miksi teksti on kirjoitettu, mikä tehtävä tekstillä on?
- Kuka tekstin on tuottanut? Miten? Missä se on julkaistu?
- Ketä varten teksti on tuotettu? Kuka sitä käyttää, mihin ja miten?
- Missä kohtaat samanlaisia tekstejä?
- Millaisia tarkoitusperiä tekstillä on? Kenen etuja se palvelee?

Tekstin rakenteita ja muotoja

- Miten teksti rakentuu? Mistä osista se koostuu?
- Mihin tekstin sisältö perustuu?
 - kokemuksiin, arkielämään, faktatietoon (tai sellaisena esitettyyn), näkemyksiin, mielipiteisiin, tulkintoihin?
- Millaisen roolin teksti rakentaa kirjoittajalle ja lukijalle?
 - Suhteen muodollisuus–epämuodollisuus, läheisyys–etäisyys, tunteikkaus–asiakeskeisyys, tasa-arvoisuus...
- Miten kirjoittaja suhtautuu esittämäänsä asiaan?
 - asenteet, varmuusasteet, totuusarvot jne.

**Tämä on tenttimateriaali "Kriittisen lukutaidon
ydinkysymykset"**

Kielitietoisuus koulun käytänteissä

Mukailtu artikkelista Andersen, L. K. & Ruohotie-Lyhty, M. (2019). Mitä on kielitietoisuus ja miten se näkyy koulussa?. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 10(2). Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-maaliskuu-2019/mita-on-kielitietoisuus-ja-miten-se-nakyy-koulussa>

- **Kielen huomioiminen**
 - Mitä kielellä tehdään eri tilanteissa/miten kieli toimii eri tilanteissa? esim. tekstin rakentuminen, sanasto/fraasit -> varmistetaan ymmärtäminen
 - Kielen vaihtelu (puhuttu/kirjoitettu, aika, paikka, tilanne)
- **Kielellinen luovuus**
 - leikitään merkityksillä, muodoilla tai muodon ja merkityksen välisellä suhteella
- **Metakielellinen tieto ja metakielellinen pohdinta**
 - tietoa kielestä järjestelmänä ja kielen käyttöön liittyvistä säännöistä -> käsitteet
- **Kieliin ja kieliyhteisöön kohdistuvat asenteet**
 - luokan ja muun ympäristön monikielisyyden huomiointi